

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

Історико-філологічний факультет

Кафедра української та зарубіжної літератур

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 2

Одеса 2024

УДК 811.161.2'42 (075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 5 від 31 жовтня 2024 року)

Редакційна колегія

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Павлюк Н. Л., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Горанська Т. В., старший викладач – відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Кон О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, декан історико-філологічного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень : зб. наук. статей. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. Вип. 2. 249 с.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», 2024

Література

1. Барт Р. Від твору до тексту. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів : Літопис, 2002. С. 378 – 384.
2. Крістева Ю. Руйнування поетики. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів : Літопис, 2002. С. 662 – 679.
3. Наливайченко Д. Теорія літератури та компаративістика. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 347 с.
4. Франко І. Основи суспільності. *Твори:* у 50-ти т. Київ : Наукова думка, 1979. Т.19. С. 144 – 341.
5. Франко І. «Тополя» Т. Шевченка. *Твори:* у 50 т. Київ : Наукова думка, 1980. Т. 28. С. 78 – 79.
6. Шекспір В. Макбет. *Твори:* у 6-ти т. Київ : Дніпро, 1986. Т.5 С. 344-415.

Олена КОН,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри слов'янського мовознавства

Університету Ушинського,

Ліліана ПРОКОПЕНКО,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української філології і МНФД

Університету Ушинського

КОЛЬОРОНАЗВИ В ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ РОМАНІ

ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «Я, БОГДАН»

Постановка проблеми. Немає жодного сумніву, що колір відіграє величезну роль у нашому сприйнятті всесвіту, безвідносно до того, чи усвідомлюємо ми це, чи ні. Водночас кожен читач бачить, відчуває й оцінює колір індивідуально, а в багатьох із нас доволі суб'єктивна схильність і до певної кольорової гамми [1]. Автори наукових праць, що присвячені різним аспектам поетики, семантики і символіки кольору, переконливо довели його

важливу роль у формуванні як національної мовної картини світу, так і індивідуально-мовної картини світу письменника. (І. Бабій, С. Шуляк, Р. Фрумкіна, Л. Печерських, О. Горошко, О. Дзівак, Г. Клочек, О. Куцик, Н. Бахіліна, І. Цегельник, Л. Супрун, Д. Наливайко та ін.).

Павло Загребельний – знаний український майстер художньої прози. Дослідники творчого доробку митця В. Дончик, М. Жулинський, Т. Мимрик, Н. Санакоєва, М. Слабошпицький, В. Фащенко, В. Чумак, Т. Юрченко, Н. Чухонцева відзначають той факт, що після вдалих спроб знайти себе в жанрі пригодницького або химерного роману, автор неочікувано максимально занурився в жанр історичної прози, «намагаючись творчо переосмислити історичний матеріал, полемізує з літописцями, які, на його погляд, через різні причини не завжди могли бути цілком об'єктивним, а з розрізнених історичних деталей і фактів письменник робить спробу психологічної реконструкції минулого» [3, с. 19], наповнюючи його сучасним розумінням. Літературознавець Василь Фащенко звертає увагу на вміння письменника «сміливо вести діалог з історією й інтимну розмову з людиною, об'єднуючи факти в образи доби, проникаючи в сокровенні таємниці душі. Тому й більшість людських характерів у творах письменника – життєво правдиві й повнокровні» [4, с. 48]. Науковець також відзначає й новаторський стиль митця, що поєднує історичну правду і художній вимисел, динамічну, цікаву фабулу роману з іронією й сарказмом та романтичним пафосом, стирання межі між історією та сучасністю, публіцистику з глибоким психологізмом, афористичність дискурсу з інтимним діалогом тощо. Яскравий тому приклад – історико-психологічний роман Я, Богдан».

Мета цієї публікації полягає в аналізі художньо-естетичної функції кольору, інтерпретованого Павлом Загребельним в аспекті розвитку сюжетної лінії роману.

Викладення основного змісту. Аналіз досліджуваного текстового матеріалу засвідчує, що надзвичайно символічними виступають саме образи

видатних постатей минулого – це і їхні розповіді про героїчну історію народу, його моральні й духовні надбання та пошуки, а також образи відображеної та проінтерпретованої автором самої історичної доби, що заразом врівноважені в романі «Я, Богдан» за рахунок ідейно-естетичної функції світлотіні і кольору. Зокрема Павло Загребельний використовує й широку кольорову палітру для передавання найвідповідальніших моментів у розвитку сюжетної лінії.

Жовтий колір. Портрет гетьмана України зображено вже на початку роману «*парсун безіменних козацьких малярів*», до якого й сам автор ставиться з доброю іронією «*з вусами, товстий, з плюмажем на шапці й булавою в руці*». «Цей багатоплановий, синтетичний образ увібрав у себе кращі риси Богдана з козацьких літописів, поетичність «Батька Хмеля» з народної пісні й думи, соціально-психологічні дослідження історії рідного краю письменника, риси бронзового монумента (біля святої Софії) – символу слави, що житиме у віках» [3, с. 155] передано жовтою барвою «*на парсунах лице моє матиме барву слонової кістки. Пожовклий левкас*», яка, за нашими підрахунками, в колірній картині світу Загребельного посідає друге місце. Пафос піднесеного психологічного стану гетьмана після перемоги у битві під Жовтими Водами передано барвою золота: «*Я вискочив з-під Жовтих Вод легкий од перемоги, летючий тілом і духом, був мов степовий вихор золотий, підхоплював, захоплював у свої обійми всіх*» [2, с. 81]. Кольороназва золотий втілює нестримну, безмежну радість воїна від перемоги над ворогом і, разом із тим, виступає символом слави переможця. Схоже значення має золота барва й у сцені виїзду гетьмана з Чигирина: «*Виїздив з Чигирина при яснім сонці, в святковості й піднесеності, гармати били, люд гукав, золотий пил лягав на кінські копита, золотився весь простір перед нами*» [2, с. 126]. Кольоратив золотий тут має значення «святковий», «радісний», уславлює переможців.

Варто зазначити, що автор частіше надає перевагу, семантично схожому до жовтого кольору, вживанню відносного прикметника «золотий», використовуючи його або в прямому значенні («який має в собі золото як

складову частину або зроблений із золота») задля уславлення звитяги гетьмана і подвигів козацького війська: «Що увінчався **золотою короною** польських королів» [2, с. 14], «коні мають підкови з щирого **золота**» [2, с. 17], «грубий **ланцюг золотий**» [2, с. 71], «із **золотих чап**» [2, с. 402]; або як ознаку багатства, величі: «розпускаючи своє пузо під **золотим** кунтушем» [2, с. 28], «панство розкрикувалося на сеймах і сеймиках, вихвалялося **золотими** своїми вольностями...» [2, с. 20], «заставленому **золотими** та срібними **цяцьками**» [2, с. 25], «дорогоцінною **золотою** тканиною» [2, с. 67], «забачивши **золотий поріг**» [2, с. 72], «з якого мали потрапити до ханського **золотого кабінету**» [2, с. 76], «тоді впустили нас у **золотий** напівморок, де на парчевих подушках возсідав Іслам-Гірей...і його **золотої шапки** з самоцвітами» [2, с. 159]; або в переносному вживанні («який своїм кольором нагадує золото; дуже цінний, вартий поваги (про людину, риси її характеру)»: «станемо **золотими зернами історії**» [2, с. 162] чи «який дає людям радість, щастя; прекрасний, щасливий; дорогий, любий (у пестливому звертанні до кого-небудь)», як наприклад: «**золота** жінка» [2, с. 215], «скакун **золотистої масті**» [2, с. 69], «**золотонога русалка**» [2, с. 264], «сей **золотопоклонник**» [2, с. 473], «**золотився увесь простір**» [2, с. 19], що асоціюється із семантикою сонця, свободи й оновлення.

Однак у тексті роману ця кольороназва часом здатна набувати й інших смислових відтінків значення, зокрема «хворобливий, змарнілий, пов'язаний зі смертю» в характеристиці портретів персонажів («... **жовті очі**, наче прорізані осокою, сам **жовтий**, ніби горючок, обпалений у горні, вічне полум'я бурхає в ньому» [2, с. 40]; або викликати негативні враження в описі інтер'єру, який уособлює умови життя селян: «...**золотий** напівморок» [2, с. 175], «**Стемнілі** дерев'яні стіни, суха пітьма, дві неоднакові свічки тьмаво **жовтіли**десь углибині, а над ними мовби пливла на воздусі пресвята діва - заступниця всіх сірих і убогих» [2, с. 25]. Письменник часто вживає оказіональні складні слова, іронічно характеризуючи воїнів шляхти, «бо ж не всі такі **жовтороті**» [2, с. 182], «адже бій буде нелегким, «щоб мене переміг якийсь **жовтодзьобик**

Потоцький» [2, с. 174] саме у випадках, коли виникає потреба прицільно змалювати образ недосвіченого ворога.

Як справжній гетьман, за яким постає образ героїчного українського народу, головний герой шукає правду життя, відчуває на собі страшний тягар відповідальності, критично аналізує свої вчинки, щиро зізнається у своїх помилках і людських слабкостях, які впливають на хід історії. Багато болю в його душі містить драматичний життєвий шлях боротьби, позначений значними втратами і жертвами, тому не випадково образотворчу роль виконують давні українські символічні кольори – чорний і червоний. Поєднання акцентного червоного і чорного, що проходить через усю історію нашого народу як символи боротьби добра і зла, смерті й любові, наявне в образі Богдана, напр., тяжкі душевні страждання гетьмана, спричинені смертю Ганни, не дарма позначено поєднанням червоного й чорного кольорів: *«Хоч скільки чипів над її свіжою могилкою, тільки стояв мені перед очима **червоно-чорний морок...**»* [2, с. 225].

Чорний колір. Створюючи широке історичне полотно з великою кількістю дійових осіб, історичних постатей, подій, в основі яких лежить складна історія нашої батьківщини, П. Загребельний найактивніше використовує чорну барву, яка посідає перше місце в романі, символіка якої здебільшого виступає з усталеним переносним значенням «важкий, безрадісний, безнадійний»: *«чорні тонкі брови злетіли обурено й злякано»* [2, с. 30], *«ці слави літають на крилах золотих або чорних, а слава од розуму крил не має»* [2, с. 35], *«ніби квола згасаюча зірка посеред безмежної чорноти небес»* [2, с. 85], *«що муляло мені чорним каменем у душі»* [2, с. 204] або ж відображає «ненависть, смуток, безлад і смерть»: *«**Чорні вогнища** горіли на вулицях Стамбула, мов нагадування про те, що в цій землі ніколи не було милосердя», «били вдень і вночі **чорні барабани**, розганяючи люд, коли в **чорних возах** везли мертвих»* [2, с. 44]. Наслідування фольклорної традиції, за якою «чорний» уособлює горе, страждання, страх, допомагає авторові реалістично

відтворити і трагедії селян (« з чорним своїм військом на степи наші» [2, с. 367], і потужно посилити експресію («на Чорнім шляху» [2, с. 44], «чорна смерть» [2, с. 66], «чорні попелища» [2, с. 340], «чорні шапки» [2, с. 246], «тим Чорним шляхом» [2, с. 217]. Семантика прикметника чорний у переносному значенні «який приносить велику біду, горе» розкривається й через індивідуально-авторські метафори, напр.: «Чарівність світу всього зеленого впала в чорну сіть» [2, с. 446], «і чорно рветься простір лихими пострілами», які посилюють емоційне навантаження тексту, майстерно відображають психологічно напружені моменти сюжету.

Миті зневіри, безпорадності, самотності гетьмана, коли, здавалось, можуть зрадити, підвести найближчі, найвідданіші друзі, так само передано чорною барвою: «Інший страх мене пройняв. Несподіваний напад самотності й покинутості... **чорний шелест дощу** та якісь **темні стогони** невідомі в довколишньому просторі, мов жалі вбитих безвинно... Думав про народ, дбав про його свободу й велич, а що ж чув од нього в цей час смутку і позоставленості моєї душевної?» [2, с. 126]. Чорний колір позначено прикметником – назвою кольору, який має виразно негативне значення, яке контекстуально посилене словами *страх, самотність, покинутість, стогони, жалі, вбиті*. Збільшуючи виражальні можливості мови, письменник одночасно акумулює зорові, кольорові і звукові враження. Так, шелест дощу позначено чорним, стогони вбитих названо темними.

Червоний колір. Так само значним символічним навантаженням у відображенні колориту й важливості історичної доби позначена семантика червоного кольору. Крім власне прямого значення цієї барви («і зродився він переді мною, освітлюваний червоним жеврінням згасаючих дров дубових» [2, с. 385], «пук лисиць червоних» [2, с. 148], «з гетьманськими печатями червоними» [2, с. 194], «з червоною китайкою під головою» [2, с. 468] «червоний кафтан» [2, с. 441], «червоними ратоцями» [2, с. 483], зустрічаємо й метафоричне переосмислення: «червоне і чорне – барви нашої страшної

історії» [2, с. 191], *«І на всіх дванадцяти хусточках кукурікали червоні півні, що символізує голос заблуканої душі нещасної дівчини, захопленої колись ордою в ясир, проданої в султанські гареми»* [2, с. 387], *«Бо за тебе, червона калино, не один тут згине»* [2, с. 328]. Традиційно письменник зберігає народну світоглядну символіку червоного кольору, пов'язану із забарвленням вогню чи крові, що стійко асоціюються з війною, агресивністю, ворожнечею, революціями, помстою, смертю: *«кров козацька червона і палка»* [2, с. 182], *«в червоному світлі турецьких бронзових каганців вигляд мав відлякуючий і зловорожий»* [2, с. 416], *«червоніючи лицем і шиєю»* [2, с. 403]. За сюжетом Богдан Хмельницький у важких ваганнях й самоаналізі, у внутрішніх монологіях намагається оцінити свої діяння, що ж він зробив для свого народу: чи втопив його у крові битв, чи здобув йому жадану волю? Задля посилення художнього контрасту письменник використовує багато червоної барви – барви крові й пожеж. Вона презентована тут невластивими назвами кольору, а прикметником *кривавий*, дієприкметником *кровоточивий*, іменниками *палахкотіння* і *пожежа*, які асоціативно позначають цей колір і мають негативну семантику. Хоча такі ж семантико-стилістичні навантаження у романі мають кольороназви «червоний» і «красний», які вживаються без істотного стилістичного розрізнення семантики: пряме значення використано в описі краси природи *«красні діброви й річки, стави й занедбані озера»* [2, с. 10]. Як наприклад, урочисто, з військовими почестями проходять переговори гетьмана з польськими комісарами, тому Богдан Хмельницький *«мав на собі червоний алтембасовий кобеняк, підбитий соболями»* [2, с. 123]. Одяг червоного кольору могли носити в ті часи монархи або наближені до них особи. Для Богдана як гетьмана, вождя свого народу було важливо стати рівним із польською шляхтою, аби нарівні вести переговори. Тому скромний у побуті Хмельницький одягнений у червоний кобеняк. Кольоратив *червоний* репрезентує тут, крім колірнього акценту, семи «дорогоцінний», «коштовний».

Білий колір, яким переважно в романі позначено історичні географічні назви, козацькі символи, абстрактні поняття, природні реалії. Білий – традиційний символ невинності, чистоти і радості. Він – нейтральний: в ньому – чарівна сила денного сонячного світла [3, с. 36 – 38]. Пряме значення кольороназви «білий» фіксуємо у прикладах «в білому цвіті», «і по білих стінах чепурних хаток», «біленьку сорочину», які передають приємні спогади головного героя про дитинство, рідне село, а також у пейзажних замальовках: «Що воно лиш виробляло і по молодому листю, і по травах, і по **білому** цвіту на старій груші, і по **білих** стінах чепурних хаток...» [2, с. 11]. Мотив спокуси простежуємо в образі пані Раїни: «...пані Раїна, вся в **білому**, **білошия**, **білорука**, **біло** скрикнула, **біло** ахнула, ледь не злетіла **білим** пухом угору: «Ах, пан Хмельницький! Ах, пан гетьман! Ах, ах, ах!»», та в постаті Матронки: «і була вона вся в **білому** атласі, сама вся мов шовк ласкавий, і я геть одурів від неї... Вся в білому, і постіль теж **біла**», саме біла постіль постає як «ненажерлива постіль», тоді гетьман кинув Мотрону «в те **біле** шумовиння» і «тяжким своїм поцілунком, припечатав і запечатав» [2, с. 211].

Водночас семантика білого кольору не завжди є позитивною, іноді вона пов'язана з ганебним становищем: «Гниле море лежало мовби й не в берегах, а в соляній шубі, що біліла між брудною землею і важкою темною водою такою чистою, аж диво брало» [2, с. 153], «білі смертні сорочки» [2, с. 155] чи бажанням не втратити надії «...коли світ кінчається, гине в дикій пільмі, а тут удар блискавиці – і розколюється він **білим** вогнем, вузьким, як жіночий волос, як надія на бога...майбуття подає тобі голос» [2, с. 179]. Слід звернути увагу й на те, що улюбленим стилістичним прийомом П. Загребельного є використання контрасту білого і чорного, наприклад, «чорні хмари, і стогони нічних гроз», коли прикметник *чорний* поєднаний з іменником *хмари* надає пейзажу ще більшої похмурості, зловісності, яка переростає в передчуття війни: «чорний дух війни повіяв над **грудневими снігами**» [2, с. 267], тоді як сліпучий білий колір, відтворений іменником *сніг*, доповнено ще прикметником *грудневий*,

мабуть, не стільки для позначення пори року, скільки на позначення чистоти і свіжості снігу (снігопади розпочинаються у грудні, саме тоді сніг має найчистіший білий колір). На такому сліпучому білому тлі ще жахливішими виглядають *чорні хмари*.

Контраст білого і чорного кольорів маємо в образах лебедів: білий несе семантику «світла», «добра», а чорний – «небезпеку», «зло», «смерть»: *«Снилося мені два лебеді, **один чорний, другий білий**, пливли вони по тихій воді й сумували навперекір усім, хто не закоханий...а тоді пітьма згустилася до чорноти нестерпної, і з її ядра зродилася світляна хмара...»* [2, с. 187]. Автор наділяє головного персонажа надзвичайними, фантастичними здібностями героїв народнопоетичної творчості: *«Мірилися в **білого коня**, я опинявся **на вороному**, а коли поцілювано **в коня вороного**, я опинявся **на білому** – таким був у мене кінь: з одного боку **білий**, а з другого **вороний**, вночі ж **сивий**, як степ»* [2, с. 19]. Аж три масті має кінь гетьмана *чорну, білу і сіру*. Такими фольклорними казковими властивостями коня відзначено недосяжність для ворожих куль народного захисника. Вороний кінь завжди був вірним другом козака в історичних піснях і думках. Білий кінь вірний друг героїв казок, а про сивого коня згадується в народній пісні, яку цитує автор: *Гей, сивий коню, тяжко тобі буде*. Відтак не тільки кінь, а й гетьман наділений надприродними, казковими властивостями.

Зелений колір. У використанні цієї барви так само доволі відчутними є фольклорні мотиви, народнопоетичні символи молодості й краси або ж натяки на народні міфологічні образи. Загальномовне значення кольороназви «зелений», як відомо, асоціюється з рослинним світом і виявляється в прямому називанні кольору: *«Все пішло в розтопи, цілі озера води в степових балках, зеленіла трава, озимина йшла в ріст»* [2, с. 11]; *«в зеленому листі на пасіці в знайомого козака під Корсунем»* [2, с. 42]. Зелений колір – ознака всього рослинного світу – луг, поле, іноді ліс, гай, степ – передає життєдайну силу природи: *«Нечиста сила тікає від зеленого, тому бог і покрив землю зеленими*

травами та лісами. В темряві ж зеленого не видно, і тоді запановують докруз дияволи» [2, с. 172]; часом із негативною конотацією, як, скажімо, в метафоричному порівнянні «*всі оті, народжені мною, виговські з'їдають мене, жеруть, мов гусінь серед зеленого листя, мов шашіль, що забрався в дубовий креденс, мов хробак, який розкошує в тілі вбитого героя...*» [2, с. 316]. Між тим, традиційна символіка зеленого пов'язана з життям, молодістю, свіжістю, вічністю: «Скільки вод перебрів мій кінь, скільки трав потоптав, скільки вітрів розвівало його гриву. Вітри ніколи не вгавають, і ріки вільно течуть, і **трави зеленіють**, а над усім вивищується пам'ять, і я – в тій пам'яті» [2, с. 435]; «Кучерявилися верби, **зеленіли трави**, лежали лагідні поля, повні сонячного блиску, ласкавіли личка дітей, які вибігали навстріч козацькій силі, жінки дарували усмішки, бабусі виходили з відерцями води й кухликами – дати напитися воїнам на поході» [2, с. 240]; «...Гануся облишила своє змагання з сорочиною і, як сиділа, грайливо і невинно враз розсунула свої ноженнята, і блиснуло білим, сліпучим, спантеличило нас обох, мене й Мишка, образ недозрілого лона, поділеного навпіл вузьким, **як стебельце трави**, рівчачком, пройманув перед нами видінням бентежним і гріховним...а Ганна з несвідомою зухвалістю ждала і немовби хвалилася: «А в мене – ось...». Босонога, тонкотіла, **на зеленім спориші**» [2, с. 43]. Індивідуально-авторська кольороназва «зелений», як у попередньому прикладі, ще більш очевидна в текстовому фрагменті відображення зародження гріха : «...але вже був той гріх, вже кільчився і мав минуче прорости, **зазеленіти**, радісно й буйно нищачи все довкола, розпростуючись пишино і, сказати б, знесамовитіло» [2, с. 85] або важких непередбачуваних часів: «Осінь того року не мала кінця. Лила дощі, розвішувала між небом і землею тумани, вводила в оману дерева, трави й злаки, **все зеленіло**, озимина густо кущилася, здається, навіть птахи ще не всі полетіли у вирій, все змішалось в світі людському й божому, і хто там міг дати раду в такій каламуті?» [2, с. 91].

Кольоратив *зелений* позначає буяння квітів і трав періоду косовиці, коли весь український ландшафт сповнений їхнього соковитого аромату і кольору, а в поєднанні з дієсловом *чиніти* позначає колір в русі, в дії, тим самим збільшуючи його виражальні можливості. Буяння лісової зелені митець поєднує зі сліпучо-білим кольором піску та прозорими *пречистими* водами річки. Усе це разом створює прекрасну ідеалістичну картину спогадів Богдана про милий серцю куточок України, про свій рай, де хотів би доживати вік: *«Суботів у золотих передзвонах бджіл, у зеленому й золотому серпанках косовиць, у щедротах плодів і нестримних буйнощах стихій був мов сама вічність. Річка текла серед білих пісків, піски сяли, сонце засліплювало, ліси чиніли зеленим, а води пречисті текли собі далі й далі, мов обіцянка безсмертя»* [2, с. 211].

Сірий колір автор використовує, як із позитивною, так і негативною семантикою. Позитивне значення фіксуємо у висловленій гетьманом характеристиці працелюбної людини: *«...блідий, бородатий, в темній делії, вихудлий, але руки мав, як і Виговський, дитинно короткі. Чом воно: хто тяжко працює весь свій вік, порпається в землі, в того руки видовжуються до самих колін, а має він у тих руках своїх хіба що сіру долю нещасливу, на більше й не зазіхає»* [2, с. 311 – 312], оскільки сірий колір є ознакою працюючих, але бідних і часто безправних людей: *«Зламана постать темніла на сірому старому ганку»* [2, с. 31], *«Стемніли дерев'яні стіни, суха пільма, дві неоднакові свічкитьмво жовтіли десь углибині, а над ними мовби пливла на вуздусі пресвята діва – заступниця всіх сірих і убогих»* [2, с. 25]. Сірий колір очей, що так подобався гетьманові, мають кохані жінки Б. Хмельницького. Ще на початку твору гетьман у спогадах згадує *«про сірі очі під темними бровами»* [2, с. 11]. Пані Раїна (*«Бачу її ніжну шию у широкому вирізі гаптованої (можже, Ганною!) сорочки, високу брову над сірим оком, що могло б просвітити не тільки ті світи, які я марно намагався розгледіти крізь свій смарагд...»*), її донька Реня: *«...а мале тим часом блискало на мене сірими очима з-під темних бровенят, і залізна моя пам'ять вхопила ті сірі очі під темними бровами, і вже*

не випустила їх, і повернула мені згодом на долю й недолю», «що так уміє зиркати своїми сірими очима чужого й старого козака» [2, с. 30], «А я мовби ждав того погляду, перехопив його, мерщій сховав у собі, нікому не дав, не показав, тільки собі, тільки для себе, бо це був перший погляд уже не дитини, а майбутньої жінки. **Сірі очі** під темними бровами...А я? Старий, жонатий, багатодітний, власне, дід, три чисниці до віку – а гріх гримить у серці, мов великодні дзвони», «дивилася на мене своїми хижо-сірими очима, а я не міг відірвати погляду від її тонких рук, в яких вона тримала мою шапку» [2, с. 55], «поблискувала сірими своїми очима мені навстріч, притримувала тонкою рукою одяг, який рвав на ній вітер. Стояла, мов гріх втілений» (с. 86), «Вже не була дівчам **сірооким**, ніжним і розгубленим, стояла переді мною жона шляхетська, в дорогих хутрах, високогруда, хижоока, гнівна на весь світ, а найперше на мене, що віддав її на поталу, не захистив...» [2, с. 130].

Сіра барва, використана у прикладі «Влада – це не самі вівати, та молодецтво, та махання шаблею. Це передовсім чорна робота, страшна й безкінечна. Треба мені до неї чорноробів, **волів сірих**. **Найсіріший** з них – **Виговський**» [2, с. 312], має позитивне забарвлення, бо саме **сірі воли** найбільше цінувалися у трударів, як найсильніші, найвитриваліші. Сірий тут актуалізує семи «витривалий», «сильний», «працьовитий». Покликаючись на народну мудрість і життєвий досвід, автор вустами головного героя дає оцінку прибічникам, виділяючи серед них Виговського, як найбільш працездатного. Цікаво, що для характеристики людей частіше письменник використовує сіру барву з негативним значенням. Мудрий державний діяч Богдан Хмельницький вміло підбирає собі помічників: «Не обставляй себе **сірими нікчемими**, йдучи на діло велике, бо й сам **посірієш!**» [2, с. 30]. Кольороназва – прикметник **сірий** у поєднанні з іменником **нікчеми** виокремлює сему «ледачий», «недієздатний». Відповідно до такого значення прикметника **сірий** дієслово **посірити** так само використано з негативною семантикою на позначення процесу поступової деградації людини. Таким же сірим кольором характеризує гетьман

хворобливого нового польського короля Владислава, «чоловіка ніби й доброго...однак позірно добрі люди часто бувають нерішучими, Владислав був саме нерішучим. Докучала йому тяжка хвороба нирок. Мав од того знекровлене, аж **сіре** лице. А чи й **душу** мав **сіру**?» [2, с. 15]. Сірий тут позначає «невизначний», «підступний», «хитрий». Так само сірим кольором забарвлена негативна оцінка його бездарних помічників: «Інші зблискують і гаснуть, чарують яскравими вогнями, а тоді тьмяніють і вкриваються **сірим** попелом, спляючи все довкола, згорають самі безслідно» [2, с. 35].

Синій колір. Кількісно меншим у колірній картині автора роману «Я, Богдан» є синій колір, який має забарвлення одного з основних кольорів спектру – щось середнє між блакитним і фіолетовим. Голубий, блакитний, синій кольори традиційно в тексті символізують небо, хвилю, море, річку, простір, божественний космос, очі, напр.: «Що принесло б нам щастя, до якого нас манили прості **хвилі**, які й сьогодні так само **голубі** й **грайливі**» [2, с. 98], «**синюваті пагорби** великого міста» [2, с. 40], «і по **блакитній бані** невеличкої церквці» [2, с. 12]. Блакитне (синє) небо набуло в українській традиції символічного позначення «волі», «спокою», «миру», тому саме цей колір не випадково на державному прапорі: «Люд сміявся і плакав, сонце сяло, **небо голубіло**, сльози затуманювали мені очі...вже тулилася Катря, примовляючи з радісним риданням» [2, с. 204]. Барва синього зафіксована в прямому значенні для позначення кольору губ гетьмана, який почав пиячити і «Нічим не нагадував того описаного злою рукою гетьмана, який, нібито допавши до свого намету, ричав як дикий звір поранений, дер жупан на грудях, калічив собі лице, **губи** мав **посинілі**, підборами бив у землю, обома руками шарпав чуприну, кричав: «Горілки!» [2, с. 413], «я любив Ганжу за його несамовиті сині очі за чаклунський погляд» [2, с. 178]. До того ж психофізіологічні особливості синьої барви повною мірою використано в майстерному описі очей улюбленця Богдана Хмельницького Ганжі, якого автор наділяє міфічними властивостями.

Висновки. Як засвідчило проведене дослідження, історико-психологічний роман П. Загребельного «Я, Богдан» привертає дослідницьку увагу й можливістю аналізу особливостей використання кольороназв, адже цей роман – це, власне, діалог гетьмана Богдана Хмельницького з сьогодишнім читачем, на чие глибоке розуміння він сподівається, а тому і говорить про сумніви, вагання, про все, чим жив у своєму складному часі. Створюючи широке історичне полотно з великою кількістю дійових осіб, історичних постатей, буремних подій П. Загребельний майстерно інтерпретує художньо-естетичні функції кольороназв у сюжеті роману.

Література

1. Горіна Ж. Д., Герасименко К. В. Візуальна культура кольорової перцепції модерністського художнього твору (за результатами експериментального дослідження):[колективна монографія]. *Нова лінгвістична парадигма: напрями і перспективи* / За ред Н. В. Кондратенко. Вінниця : ТВОРИ, 2024. С. 12 – 31.
URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/20159>
2. Загребельний П. А. Я, Богдан (Сповідь у славі). Дніпро, 1986. 492 с.
3. Супрун Л. О. Семантика і прагматика назв кольорів в українському романному тексті середини – другої половини ХХ ст. : дис...к.філол.н. Харків, 2009. 235 с.
4. Фащенко В. Глибінь і розмаїття дивосвіту. Українські радянські письменники. Київ, 1984. 270 с.

Ірина Лук'янченко

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри германської філології та МВІМ

Університету Ушинського

ЗМІСТ

Авксентьєва Г. А. <i>Поетика пейзажотворення в українській літературі ХХ століття</i>	3
Бандура Т. Й. <i>Романтична стратегія оповіді в історичній поемі Г. Могильницької «Рогніда»</i>	11
Беценко Т. П. <i>Курс «Лінгвопоетика художнього тексту: інтерпретаційні підходи» для магістрантів-філологів (деякі дидактичні зауваги)</i>	21
Боєва Е. В. <i>Філософські та лінгвістичні принципи організації художнього посмодерністського дискурсу: теоретичний огляд</i>	31
Горанська Т. В. <i>Інтертекстуальність роману І. Франка «Основи суспільності»</i>	39
Кон О. О., Прокопенко Л. І. <i>Кольороназви в історико-психологічному романі Павла Загребельного «Я, Богдан»</i>	48
Лук'янченко І. О. <i>Linguistic Features of British Postmodern Fantasy Discourse: Case Study of Neil Gaiman's «Neverwhere»</i>	61
Павлюк Н. Л. <i>Художня інтерпретація історичних подій у романі Ю. Мушкетика «На брата брат»</i>	72
Авксентьєва Г. А., Оробець Н. <i>Міфопоетика збірки В. Свідзинського «Медобір»</i>	81
Авксентьєва Г. А., Шпілєвая К. <i>Композиційні аспекти роману Ю. Винничука «Танго смерті»</i>	90
Боєва Е. В., Горбенко Т. <i>Інтеграція мовної та літературної освіти як засіб формування комунікативної компетентності учнів</i>	99
Боєва Е. В., Мазур К. <i>Особові займенники як стрижневий компонент поетичного дискурсу Олександра Олеся</i>	108
Горанська Т. В., Гудак А. <i>Романтичне протиставлення природи і цивілізації в циклі «Північних оповідань» Дж. Лондона</i>	118

Наукове видання

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 2

Підп. до друку. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарний «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторовий

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02. 03. 2007 р.

Тел. 0949464393, email – 7431391@gmail.com